

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ГРОМАДЯН У ПОДАТКОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

*Маліков В.В., д-р наук з держ. упр., професор
Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Згідно статей 8-10 Податкового кодексу України в державі встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори [1].

Загальнодержавні податки та збори:

- податок на прибуток підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- екологічний податок;
- рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України;
- рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні;
- плата за користування надрами;
- плата за землю;
- збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- збір за спеціальне використання води;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- фіксований сільськогосподарський податок;
- мито.

Місцеві податки: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок.

Місцеві збори: збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір.

Аналіз наведеного складу податків та зборів дозволяє віднести до податків на доходи громадян такі:

- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на операції з продажу (обміну) об'єктів нерухомого майна;
- податок на операції з продажу об'єктів рухомого майна.

Платниками податку на доходи фізичних осіб є: фізична особа-резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи; фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні; податковий агент.

Не є платником податку нерезидент, який отримує доходи з джерела їх походження в Україні і має дипломатичні привілеї та імунітет, встановлені чинним міжнародним договором України, щодо доходів, які він отримує безпосередньо від провадження дипломатичної чи прирівняної до неї таким міжнародним договором діяльності.

Об'єктом оподаткування резидента є: загальний річний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання); іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України. Об'єктом оподаткування нерезидента є: загальний річний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання). Базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід.

Дохід, отриманий платником податку від продажу (обміну) не частіше одного разу протягом звітного податкового року житлового будинку, квартири або їх частини, кімнати, садового (дачного) будинку (включаючи земельну ділянку, на якій розташовані такі об'єкти, а також господарсько-побутові споруди та будівлі, розташовані на такій земельній ділянці), а також земельної ділянки та за умови перебування такого майна у власності платника податку

понад три роки, не оподатковується. Умова щодо перебування такого майна у власності платника податку понад три роки не розповсюджується на майно, отримане таким платником у спадщину.

Дохід, отриманий платником податку від продажу протягом звітного податкового року більш як одного з об'єктів нерухомості або від продажу об'єкта нерухомості, що не входить до переліку встановленого Податковим кодексом України (стаття 172, пункт 172.1.) підлягає оподаткуванню за ставкою 5 %. Дохід від продажу об'єкта нерухомості визначається виходячи з ціни, зазначеної в договорі купівлі-продажу, але не нижче оціночної вартості такого об'єкта, розрахованої органом, уповноваженим здійснювати таку оцінку відповідно до закону.

Дохід платника податку від продажу (обміну) об'єкта рухомого майна протягом звітного податкового року оподатковується за ставкою 5 %. Дохід від продажу (обміну) об'єкта рухомого майна (крім легкових автомобілів, мотоциклів, мопедів) визначається виходячи з ціни, зазначеної у договорі купівлі-продажу (міни), але не нижче оціночної вартості цього об'єкта, визначеної згідно із законом. Як виняток, дохід, отриманий платником податку від продажу (обміну) протягом звітного (податкового) року одного з об'єктів рухомого майна у вигляді легкового автомобіля та/або мотоцикла, та/або мопеда, не підлягає оподаткуванню.

Розглянемо роль податків на доходи громадян у податковій та бюджетній системі України у історичній ретроспективі та у теперішній час [2, 3].

У 1940 році у структурі доходів бюджету однаковий внесок населення і господарського комплексу. У 1990 р. картина змінилася. Внесок населення в 3 рази нижчий за доходи від господарського комплексу (26,9 % і 9 %). Негативні явища середини 90-их років – велика питома вага непрямих податків (32,7 % – 1980 р.; 28,1 % – 1990 р.).

Таблиця 1

Структура доходів зведеного бюджету УРСР за звітом
за період з 1940 до 1990 рр.

Найменування доходів	Структура за роками, %				
	1940	1960	1970	1980	1990
Всього доходів	100	100	100	100	100
Податок з обороту	19	19,5	18,6	32,7	28,1
Податки з населення	21,4	5,3	9,3	8,4	9
Платежі з прибутку підприємств	20,2	35	47,7	36,8	26,9
Інші надходження	39,3	40,1	24,4	22,1	36,1

Як незалежна держава Україна сформувала та виконала самостійний бюджет, починаючи з 1992 року. Як відомо, перші роки незалежності характеризувались глибокою економічною кризою.

Аналіз даних таблиці 2 свідчить про те, що намічається тенденція збільшення частки непрямих податків (податок на додану вартість, акцизний збір). У структурі бюджету розширюється перелік податкових зобов'язань юридичних та фізичних осіб.

Структура доходів Державного бюджету України за планом на 2021 рік характеризується [4]:

- податкові надходження – 65,8 %, у т.ч. акцизний збір та ПДВ – 36,2 %;
- податки з населення – 10,6 %;
- неподаткові надходження – 24,8 %;
- доходи від операцій із капіталом – 1,6 %;
- офіційні трансферти: зовнішні – 0,2 %, внутрішні – 7,4 %;
- цільові фонди – 0,2 %.

Таблиця 2

Структура зведеного бюджету України за звітом
за період із 1990 по 1995 рр.

Найменування доходів	Структура по роках, %					
	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Всього доходів	100	100	100	100	100	100
Податок на прибуток	26,8	29	22,7	29,2	27,3	23
ПДВ (податок з продажу)	28,2	21,4	39,6	34,7	24,8	21,6
Акцизний збір	-	-	4,9	5,1	3,2	1,9
Чорнобильський фонд	-	3,5	10,1	5	4,6	4,9
Податок на прибуток громадян	8,9	12,1	12,2	5,8	6,5	7,7
Плата за землю	-	-	1,3	1,6	0,8	3
Інші надходження	36,1	34	9,1	18,7	14,7	17,9

Негативні тенденції щодо формування Державного бюджету України збереглися. Понад 1/3 доходів обслуговується непрямими податками, значна частина доходів (приблизно 7,5 %) забезпечується надходженнями внутрішніх трансфертів. Деяко підвищилась доля податків з населення (10,6 %).

Таким чином, можна відмітити значну роль податків на доходи громадян у податковій та бюджетній системах. Безумовно, це в першу чергу має відношення до податку на доходи фізичних осіб.

Перелік посилань:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI (ред. від 01.01.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. Василик О. Д. Державні фінанси України: навч. посібник. Київ : Вища школа, 1997. 383 с.

3. Єпіфанов А. О., Сало І. В. Д'яконова І. І. Бюджет і фінансова політика України. Київ: Наукова думка, 1997. 302 с.

4. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 16. ст.144.